

TÜRK ROMANINDA “İDEALİST KİMLİĞE GİDEN YOL”DA GAZETECİLER (1950-1980)*

Dr. Öğr. Üyesi Zehra YAZBAHAR**

ÖZ: Tanzimat ile birlikte Türk edebiyatında sıkça ele alınan konulardan biri, yozlaşma ya da millî kültürüne yabancılaşmadır. Diğer bir ifadeyle Tanzimat Dönemi’nden günümüze kadar millî kültüre yabancılaşmanın birey ve toplum üzerindeki yıkıcı etkileri özellikle romanlarda ele alınır. Bazı yazarlar, Tanzimat Dönemi ile artan yozlaşmanın roman kişileri üzerindeki olumsuz etkilerini anlatıp meselenin bireyi, birey üzerinden de toplumu nasıl etkilediğini gözler önüne sererken bazı yazarlar da “kendi kültürüne yabancılaşmış” roman kişilerini, bir süre sonra, bu kimlikten uzaklaştırarak “sorumlu/ideal insan” vasfına ulaştırır. Bunlardan en çok bilineni, *Kıralık Konak*’taki Hakkı Celis’tir. Bu çalışmada, bu tür roman kişilerinden “gazeteci” olanlara odaklanılacaktır. 1950 ve 1980 yılları arasında basın hayatını ele alan Refik Erduran’ın *Yağmur Duası* (1954), Kemal Tahir’in *Esir Şehrin İnsanları* (1956), Attilâ İlhan’ın *Kurtlar Sofrası* (1963), *Bıçağın Ucu* (1973), *Yaraya Tuz Basmak* (1978) ve Meliha İksel’in *Deli Kız* (1960) isimli romanlarında da önce “millî kültürüne yabancılaşan” ama daha sonra “idealist kimliğe” bürünen gazeteci roman kişileriyle karşılaşırız. Bahsini ettiğimiz romanlardaki gazeteciler, kültürel yozlaşmaya uğramış kişilerin nasıl ideal bir aydın kimliğine büründüğünü belirlemede ipuçları verir.

Anahtar Kelimeler: Türk romanı, basın hayatı, gazetecilik ve gazeteciler, millî hayat, yabancılaşma, yozlaşma, idealist kimlik, aydın.

Journalists on the Way to Idealist Identity from Cultural Alienation in the Turkish Novel (1950-1980)

ABSTRACT: In Tanzimat, degeneration or alienation to national culture is one of the topics dealt with frequently in Turkish novel. In that, destructive effects of alienation to national culture on individual and society are processed especially in novels from the Tanzimat reform era. Whereas some authors display how the increasing corruption along with

---

* Bu makale, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı’nda Prof. Dr. Nâzım Hikmet POLAT danışmanlığında tamamlanan *Türk Romanında Basın Hayatı (1940-2000)* adlı doktora tezinden hareketle hazırlanmıştır.

** Gümüşhane Üni. Edebiyat Fak. TDE Böl. zyazbahar@gumushane.edu.tr
Gönderim Tarihi: 05.02.2018 Kabul Tarihi: 10.05.2019

the Tanzimat reform era affects the individual and the society through the individual by means of the negative effects of the characters; some others come up with a “liable/ideal person” transforming these people who are “alienated to their own culture” The most known of these is Hakkı Celis in *Kiralık Konak*. In this study, the focus will be the ones who are journalists. We see journalist characters who are alienated to their own national culture but then turn to be idealistic individuals in the novels Refik Erduran’s *Yağmur Duası* (1954), which deals with press life between 1950 and 1980, Kemal Tahir’s *Esir Şehrin İnsanları* (1956), Attilâ İlhan’s *Kurtlar Sofrası* (1963), *Bıçağın Ucu* (1973), *Yaraya Tuz Basmak* (1978) and Meliha İksel’s *Deli Kız* (1960). The journalists in the novels we mentioned reveal how to determine the characters who are culturally degenerated impersonate an ideal intellectual identity.

Keywords: Turkish novel, press life, newspapers and journalism, national life, alienation, degeneration, idealistic identity, intellectual.

Giriş

Yozlaşmak, sözlük anlamıyla, “Özündeki iyi nitelikleri birtakım dış etkenlerle zamanla yitirmek, soysuzlaşmak, özünden uzaklaşmak, bozulmak, dejenere olmak, tereddidi etmek”tir (Eren vd., 1988: 1642). Yozlaşmanın millî kültüre ya da toplumsal hayata olumsuz etkileri vardır. Zira benliğini ve kültürünü yitiren her toplumun dağılarak yok olduğu, tarihte bilinen bir gerçektir. Kültürel yozlaşma nedeniyle dil, musiki, eğlence, sanat, eğitim ve din gibi unsurlar bozularak bütünleştirici özelliğinden uzaklaşır veya bu özelliğini kaybeder. Buna bağlı olarak yabancı kültürün şuarsuzca yüceltilmesiyle meydana gelen manevî açlık hâli, tahribatı artırır (Akdeniz, 1997: 43-46). Yabancı kültürlerin yoğun şekilde etkisi altında kalınması neticesinde de yozlaşmaya bağlı olarak bir değişim süreci başlar. İşte bu değişimin yaşandığı katmanların başında toplumun sosyoekonomik ve sosyokültürel yapısı gelir (Aktaş, 2004: 27).

Sadece manevî değerlerin kaybına değil, maddî ve iktisadî kayıplara da sebep olan yozlaşma, hayat tarzını yalnızca Batı’ya uyduran aydınlar üzerinde daha çok görülür. “Önceleri ‘Avupalılaşmak-Garplılaşmak’, daha sonra ‘Modernleşmek-Çağdaşlaşmak’, şimdilerde ise ‘Globalleşmek-Küreselleşmek’ tabiriyle adlandırılan sosyokültürel değişim” (Özer, 2005: 13) veya diğer ifadeleriyle “yozlaşma”, “Batı’yı yalnızca şekil itibariyle algılayarak batılı hayat tarzını benimseme” durumu; özünde değişim sorundur. Bu nedenle özellikle Tanzimat Dönemi ile hayatımıza giren ve birçok alanda olduğu gibi sosyal yaşamı da değişime uğratan “millî kültüre yabancılaşma”, “yozlaşma” yahut “Batı’yı yanlış algılama hâli”; toplumu doğrudan ilgilendiren önemli konular arasında yerini alır ve yaşayış tarzı noktasında Batı’ya benzeme eğilimi, özellikle roman yazarları tarafından sıkça üzerinde durulan konulardan biri olur.

Çoğu romancı, kendi kültürüne yabancılaşan bu tip ya da karakterler vasıtasıyla bir “durum eleştirisi” yapar. Ancak bu çalışmada ele alınan Refik Erduran, Kemal Tahir, Attilâ İlhan ve Meliha İksel’in romanlarında kendi kültürüne yabancılaşan bireyler, toplumun ihtiyacını hissettiği idealist kişilere dönüştürülürler. Böylelikle yazarlar, ele alınan roman kişilerine toplum sorunlarıyla yakından ilgilenen, ülkesinin ya da toplumun çıkarlarını bireysel çıkarlarının üstünde tutan, mücadeleci bir ruha sahip umut ya da güven telkin eden, belirleyici, yönlendirici, öncü, iyimser, onurlu ve dürüst kimlikler vererek insanda mevcut olan ahlakî değerler ile ahlakî yükümlülük duygusunun ortaya çıkardığı idealizmi okurlarına aşılamaaya çalışırlar. Yani yazarlar, toplumların gelecekte görmeyi arzu ettikleri insan modellerinin prototiplerini bu kişiler vasıtasıyla yaratırlar ve roman kişilerinin ideallerini gerçekleştirmesinin yolunu da böylelikle açarlar.

“Kendi Kültürüne Yabancılaşan Birey”den “İdealist Birey”e

Kurulu düzenin yalanlarını ilmileştirmek, yani bir hakikat çarpıtıcısı, daha doğrusu bir çoban köpeği olmak veya ezilenlerin yanında yer almak, her haksızlığa karşı gelmek, her yalanı susturmak, her samimiyetsizliği ifşa etmek. Demek ki namuslu aydın, kucagında yaşadığı çevreye uymayandır. Cemil Meriç (1983: 132)

Ulusal egemenlik ilkesine dayalı yeni bir devlet kurulmasının amaçlandığı 1919-1923 yıllarını kapsayan Millî Mücadele Dönemi, Osmanlı Devleti’nin yıkılmasıyla sonuçlanan bir süreçtir ve öncelikle Anadolu’nun işgaline karşı merkezî hareket oluşturma çabasıyla başlar. Bahsi geçen dönemde siyasal alanda görülen değişimlere paralel olarak, kültürel ve sosyal alanda da büyük bir dönüşüm yaşanır. Her değişim ve dönüşüm sürecinde basından faydalandığı gibi Mustafa Kemal’in önderliğinde ilerleyen bu kuruluş ve değişim sürecinde de -ulusal mücadelenin kazanılması için- basın ile basın adamlarından yararlanır. Öyle ki Millî Mücadele Dönemi basını, yaşanan dönüşümün ve anlam farklılaşmalarının en az zararlı atlatılmasında önemli rol oynayarak bu mücadeleyi yürüten kadroların arasındaki fikir mücadelesinin etkin bir aracı olur. Yılmaz Karakoyunlu, harp yıllarında ve Mütareke Dönemi’nde Türk kültürünün seçkin isimlerinin hemen hemen hepsinin basında görev ve yer alan kalemeler olduğuna dikkat çeker:

Gazetecilik mesleğinde çalışmaları ile ünlenen Meşrutiyet entelektüelleri, Cumhuriyet aydınlarının aynı zamanda ilk isimleri olacaktır. Necmeddin Sadık (Sadak, Falih Rıfka (Atay), Ali Naci (Karacan, Kazım Şinasi (Dersan) Akşam gazetesini yayınlayarak fikir ve özgürlük hareketindeki yerini alır. Aynı yıllarda Yunus Nadi Yeni Gün’ü çıkarır. Ahmet Emin (Yalman ve Mehmet Asım (Us)

Vakit; Celal Nuri ve Suphi Nuri (İleri Kardeşler İleri gazetesini yayınlar, Sedat Semavi'nin yayınladığı Güler yüz ve Zekeriya ve Sabiha Sertel'in yayınladığı Büyük Mecmua Dergisi, Cumhuriyete doğru Türk entelektüellerinin her konudaki görüşlerinin ve önerilerinin yer aldığı yayın organlarıdır (Karakoyunlu, 1995: 113).

Her kesimden idealist aydınlar, Millî Mücadele yıllarında, bu mücadeleye destek vererek çökmekte olan bir imparatorluktan yeni bir devletin kuruluşuna uzanan yolda Mustafa Kemal'in yanında yer alıp önemli bir rol üstlenirler. Yani Anadolu'nun dirilişine yardımcı olan kişiler; dönemin mücadeleyi özümsemiş ve millî şuura sahip idealist, vatansever kişileridir. Kendi yaşamlarını ülkenin aydınlık yarınları önüne seren, inandıkları değerleri olan, yeni bir Türk toplumu yaratma mücadelesi gösteren, ülkeyi içinde bulunduğu zor durumdan kurtarmanın bir parçası olmak isteyen ve bunun sorumluluğuyla yola çıkan aydınlar, mücadelede kendilerine bir yer bularak buna göre hareket ederler. İşte bu idealist kişiler arasında basın dünyasından da isimler vardır.

Mücadeleyi konu alan ve mücadelede basının yerine de değinen romanlarda Millî Mücadele, Mustafa Kemal'in ya da kurulmak istenen yeni anlayışın bakış açısıyla işlenir. Romanlarda yaratılan idealist gazeteciler, mücadeleye etkin olarak katılan aydın kimliklerdir. Bu doğrultuda Anadolu'da başlayan mücadele, iletişim alanında kendi araçlarını oluşturur. İstanbul'daki sansür ortamına rağmen ellerinden geldiğince mücadeleye yardım etmeye çalışan gazeteler ve gazeteciler vardır: “*İleri, Tasvir-i Efkâr, İkdâm, Vakit, Akşam, Tercüman-ı Hakikat, Tanin gibi gazeteler Millî Mücadele'yi sansürün izin verdiği oranda desteklemiştir. Hürriyet ve İtilaf yanlısı Peyam-Sabah, Alemdar, İstanbul ve Aydede gazeteleriyle Millî Mücadele aleyhinde yayın yapmıştır*” (Özkaya, 1989: 12). Yani mücadeleye destek vermeyen yayın organlarının aksine işgal güçlerinin arasında kendi yayın organlarını yaratan, bağımsızlık mücadelesinin verildiği dönemde mücadeleyi destekleyen idealist aydın gazeteciler; halkın bilgilendirilerek aydınlatılmasında, böylelikle mücadelenin yürütülmesinde ve kazanılmasında etkin rol oynarlar.

Milliyetçi duygu ya da düşüncelerini çalıştığı gazetede yazılarıyla yayan ve idealist aydın kimliğiyle karşımıza çıkan roman kişilerinden biri, Kemal Tahir'in Millî Mücadele Dönemi'ni anlatan *Esir Şehrin İnsanları*'ndaki Kâmil Bey'dir. Romanda, Batılı tarzda eğitim alan ve yabancı dil bilgisi olan Kâmil Bey'in Millî Mücadele'yi destekleyerek gazete yazılarıyla mücadelenin önemini halka duyurmak için çabaladığına şahit oluruz. Savaş çıktığında İstanbul'da olmayan ve rahat bir yaşantısı olan Kâmil Bey, savaş yıllarında İstanbul'a döner. Batı'da yaşayan ve yurdundan habersiz bir aydın olan genç adam, ülkesiyle ilgili bilgileri ilk olarak Çanakkale'de alır. Babasından kalan mirasla yurt dışında yaşayan ve Millî Mücadele'yi uzaktan seyreden Kâmil Bey'e romanın başında mi-

rasyedi tipinin olumsuz özellikleri yüklenir. Ancak yazar, onu Kuva-yi Milliye taraftarlarından Ahmet, İhsan ve Nedime Hanım’la karşılaştırarak onun kendine gelmesini ve özgürlük mücadelesinde yer almasını sağlar.

Kâmil Bey, İstanbul’a gelip işgal İstanbul’unun hâlini görünce bir değişim süreci yaşar. Genç adamın bu değişim sürecinde Ahmet, İhsan ve özellikle Nedime Hanım’ın rolü büyüktür. Galatasaray Lisesi’nden arkadaşı Ahmet’le karşılaşmasıyla yeni bir hayata adımını atarak mirasyedi rolünden çıkıp Millî Mücadele uğrunda savaş veren bir gazeteci olur ve romanın sonunda bu uğurda tutuklanır. Yani Kâmil Bey, duyarsız mirasyedi tiplemesinden kurtulup toplumla iç içe geçerek idealleri olan bir aydına dönüşür. Bu dönüşümün başlangıç noktası da Millî Mücadele yıllarında işgalin soğuk yüzüyle karşılaşmasıdır. İlk başlarda mücadelenin gerekliliğini anlasa da ne yapacağını bilemez. Ancak mücadelenin savaşını veren *Karadayı* gazetesinde idealist gazetecilerle birlikte çalışarak bu savaşta kendini ve toplumu da görür. Böylelikle fikirleri olgunlaşır ve olgunlaşan fikirlerini insanlara ulaştırarak topluma faydalı olmaya çalışır. Eylemiyle kendisini dönüştüren Kâmil Bey, mücadelesini halkın da anlaması gerektiğine inanır ve yazılarıyla ya da çalıştığı gazetenin yardımlarıyla mücadeleye destek vererek amacını halka anlatmak için çalışır. Direnişi destekleyen gazeteci, yazılarının yanında fiilen de direnişin içinde yer alır. Öyle ki Kuva-yi Milliye’ye destek verdiği için kara listeye alınır. Ancak zorlu bir dönemde idealleri için büyük özverilerde bulunup yaşadığı bütün zorluklara ve yıldırma politikalarına rağmen mücadeleyi desteklemekten vazgeçmeyerek idealist aydın olduğunu kanıtlar. Ülkenin içinde bulunduğu bu karmaşık ortamda insanların ertesi gün ne olacağından habersiz bir şekilde yaşamaları karşısında sessiz kalmaz ve onların umutsuzluktan çıkıp mücadeleye katılmasını sağlamaya çalışır.

Aydın kişiyi, memleket meselelerine karşı sorumlu insan olarak tanımlayan Kemal Tahir (1956: 151)’e göre aydın, aynı zamanda toplumun hareketlendiricisidir de. Millî Mücadele yıllarını yaşayan idealist aydınlara da bu vazifeyi yükleyen yazar, anlatıcı aracılığıyla, romanın başında Kâmil Bey’i ülkesi için hiçbir şey yapmamış Avrupalı aydın sıfatıyla tanıtsa da sonrasında, Kuva-yi Milliyeciler arasında yer vermesiyle bu kimlikten yavaş yavaş uzaklaştırır. Hayatındaki değişimle Millî Mücadele’yle ilgilenen ve insanlar adına düşünerek fikir üretmeye başlayan Kâmil Bey, aydında olması gereken sorumlu insan vasfına ulaştırılır:

Saate baktı. Neredeyse sabah olacaktı. Sirtı sızlıyordu ama, mutluymdu. Masaya başka bir adam olarak oturmuştu. Başka bir adam olarak kalkıyordu. Artık ciddî bir dâva sahibiydi. Bundan böyle olaylara, insanlara eleştirici gözüyle bakacaktı. Bir küçük not defteri alıp yazı konularını, kaydetmeliydi. Çünkü, artık, sıradan bir vatandaş değildi. Elinde iyi-kötü bir savaş silâhı olan SO-RUMLU İNSAN’dı. Fakir düştüğünden beri o gece ilk defa sahiden

rahat uyudu. Yani, 'Adam sen de... Gün doğmadan neler doğar!' diye kendisini avutmaya lüzum görmeden... (Kemal Tahir, 1956: 151).

Yukarıdaki alıntıda da geçtiği gibi Kâmil Bey'i "masaya başka bir adam olarak oturtup masadan başka bir adam" olarak kaldıran anlatıcı, gazetecinin fikrî yönden yaşadığı değişimi gözler önüne serer. Anlatıcı için gerçek aydınlar, sunî meselelerle uğraşmak yerine ülkenin gerçek meseleleriyle alakadar olmalıydılar fakat aydınların birçoğu, anlatıcının bahsettiği vasıflardan uzaktırlar. Bu durumu romandaki sözcüsü Kâmil Bey aracılığıyla eleştiren Kemal Tahir'e göre aydınlar, ülkenin yaşadığı zor zamanlarda işgal kuvvetlerine karşı durarak ülkesi için her fedakârlığı yapmalıydılar:

Bunlar, babayani kılıklarına, bol keselerine hiç yaraşmayacak derecede, kibirli, insanı kederden mahvedecek kadar kişiliklerine bağlanmış, güzel konuşur, zeki adamcağızlardı. Olaylar karşısında, öyle yüksekte atmaları, eleştirilerinde öyle kıyıcılıkları vardı ki, Kâmil Bey, kendisini, bir baskın sonucu, hiç beklenmedik sırada iktidarı kaybederek memleketten kaçmak zorunda kalmış yenik politikacıların karşısında sanıyordu. Kendi eserlerinden başka, hiçbir şey, güzel, doğru, iyi değildi. Oysa, zaman zaman, kendi eserlerine, hattâ kendi kendileriyle çelişmeye düştüklerini bile saklamıyorlardı (1956: 178).

Kâmil Bey; fırsat verildiğinde memleketi, hatta bütün dünyayı birkaç günde düzelterek fikirler ileri sürdükleri halde kravatlarını düzeltmekten aciz olan aydınların birçoğuyla dost olmak şurada kalsın, şöylece ahbaplık etmenin bile ne kadar zor olduğunu pek kısa zamanda anlar. Öyle ki onları daha yakından tanıdıkça kişiliklerine bu kadar gömülüp boğulmak kertelerine gelmiş bu kuşkulu, bahtsız insanların nasıl olup da yazı yazdıklarına yani duygularıyla düşüncelerini nasıl meydana vurduklarına şaşırır:

Buluttan nem kapıyorlar, yırtıcılar gibi bir saniyede dostluktan düşmanlığa, kıyıcılıktan acımaya inip çıkıyorlardı. Aslına bakılırsa bu da işin dış tarafını, dış tarafını, dış tarafının bir küçük parçasını göstermekteydi. Birbirleri için en ağza alınmaz yazılar yazdıkları, kalplerini en tamir edilmez yerinden, sanatkâr gururlarından kırdıkları oluyordu. Okuyanlar, 'Bunlar artık imkânı yok yüz yüze gelemesler' kararına henüz varmadan, hangisi erken sarhoş olursa hemen ötekine koşuyor, ağlaya ağlaya boynuna sarılarak af diliyordu (Kemal Tahir, 1956: 179).

'Dönemeç' diye adlandırdığı dönemlerde aydınların ferdî meseleleriyle uğraşmalarını sorumluluktan uzak davranışlar olarak gören yazar, ideal aydın olarak ülke gerçeklerinin farkında olan 'sorumlu insan'ı

belirler (Coşkun, 2006: 213). Millî Mücadele gibi ülke için çok önemli olan dönemlerde yazarların, bireysel sorunlarıyla uğraşmaktan toplumsal olaylara yeteri kadar eğilemediklerini eleştiren Kemal Tahir, sorumluluk sahibi insanların ülkesi adına çalışan, cesur insanlar olması gerektiğini belirtir. Ona göre, ağızdan çıkan sözlerle yapılan davranışlar bir olmalıdır. Bununla birlikte bu aydın kişiler, içinde yaşadıkları toplumla ayrı düşmemeli ve Anadolu insanını küçümsememelidirler. Zira ülke gerçeklerinden uzaklaşan aydın, aydın değildir ve aydın insanın kıstası, sorumluluk duygusudur. Edebiyatın sınırlarının vatanla bir olduğu (Polat, 2005: 704) düşüncesini benimseyen Tahir, bu dünya görüşünü Kâmil Bey’e yansıtarak toplumsal çözülmenin yaşandığı bir süreci de okuyucuya sunar.¹ Bunu yaparken de gerçekçi bir birey yaratır ve hem dönemi hem de toplumsal değişimin etkilerini eleştirel gerçekçilikten yola çıkarak anlatır. İnsanların geleneklerine yabancılaştığı bir dönemde yazar, önce yaşam tarzıyla ve kafa yapısıyla Batı’ya yakın olan Kâmil Bey’i, sonrasında ise vatan işgal altındayken sonuna kadar direnen vatansever idealist gazetecilerle karşılaşarak değişim sürecini başlattığı Kâmil Bey’i yaratır. Böylelikle bir taraftan “*Batı medeniyetinin züppece taklit edilmesini*” (Uç, 2005: 114) eleştirirken diğer taraftan bu kişilerden biri olan Kâmil Bey’in olumlu anlamdaki dönüşümünü verir.

Notlar 6: 1950 Öncesi Cezaevi Notları isimli eserinde;

Edebiyatta bî-taraf olan yalnız kalem ve kâğıttır. İnsanı sevmek hiçbir mana ifade etmez. Döğüşen insanlardan bir tarafı seveceksin. Sınıfların mücadelesi ve insanın tabiatıyla mücadelesi diye iki büyük kavganın içindesin. Kurşun kalemde kemiklerin, stilomda kanım var. Bu edebiyata kendimi bu biçim koymuşum, edebiyatımı da kitlelerin mücadelesine verdim. Manasız ve mücerret laflardan bu sebeple nefret ediyorum (Kemal Tahir, 1991: 96).

¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun 1932 yılında yayımlanan ve Millî Mücadele yıllarının anlatıldığı *Yaban* romanına baktığımızda, aydın ve halk çatışmasına şahit oluruz. I. Dünya Savaşı’nda kolunu kaybeden ve bu nedenle görevini bırakmak zorunda kalan Yedek Subay Ahmet Celâl, İstanbul’a gelir fakat daha sonra İstanbul’un işgali ile yabancıların kuşattığı bu şehirden kaçarak Anadolu’nun ücra bir köyünde yaşamaya başlar. Köydekiler tarafından “yaban” olarak görülen Ahmet Celâl, köylünün mücadeleye ve savaşa olan kayıtsızlığı karşısında onların millî bilinçlerini uyandırmaya çalışsa da bunu başaramaz. Köylünün bilinçsizliğinden ve mücadeleyi umursamaz davranışlarından büyük üzüntü duyan genç adam, bir süre sonra kendi benliğini sorgulama sürecine girer. Toplumsal çözülmenin yaşandığı bu süreç, *Yaban* romanında olduğu gibi *Esir Şehrin İnsanları*’nda da verilir. Hem Ahmet Celâl hem de Kâmil Bey, vatan işgali karşısında büyük üzüntü duyarak halkın millî bilincini uyandırmaya çalışsalar da Ahmet Celâl bunu başaramayarak kendi kabuğuna çekilmeyi seçer. Bu açıdan bakıldığında *Esir Şehrin İnsanları*’nda, *Yaban*’a tersten bir gönderme olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

sözleriyle edebiyatın tarafsız olamayacağını ifade eden Kemal Tahir, bu düşüncelerini, romanda Kâmil Bey'in fikrî dönüşümünde oldukça büyük etkisi olan Nedime Hanım'ın ağzından da verir:

–Oysa biz bugün şiire ne kadar muhtacız! Kavgacı şiire... Ben 'Sanat sanat için,' yahut 'Sanat güzellik için...' falan diyenlerin ne demek istediklerini şimdi anladım. 'Sanat sanat için', demek, 'Sanat kuvvetinin emrinde,' demek... Bize sanatlarıyla yardım etmeyenler, son hesaplaşmada kime yardım etmiş oluyorlar?' (Kemal Tahir, 1956: 232).

Türk milletinin var olma mücadelesinde erkeklerin yanında birçok kadın da yerini alır. *Mitinglerde vakur, millî heyecan içerisinde oldukları görülen kadınlar, mücadele isteği içerisinde oldukları* (Kaplana, 1996: 72). Türk kadını, gerçek anlamda toplumdaki etkin rolünü Kurtuluş Savaşı'nda üstlenir. Nitekim Osmanlı Devleti'nde evine ve kafes arkasına kapanıp kalmış olan Türk kadını, ulusunun bu varoluş mücadelesinde eski ezik, silik ve kişiliksiz konumunu bir yana iter. Kurtuluş Savaşı ile birlikte millî birlik ve dayanışma ruhunun en seçkin örneğini ortaya koyar. Cephane taşıyan, eline silahını alıp düşmana karşı savaşan, kimi yerlerde erkekleri yüreklendirerek direnişe çağırarak ve örgütleyen kadınları bu mücadele içinde görmek mümkündür (İlgar, 1973: 55). İşte Millî Mücadele romanlarının çoğunda da Kuva-yi Milliye'ye yardım ederek Millî Mücadele'nin yanında yer alan kadın tipleriyle karşılaşırız. Kemal Tahir'in bu dönemi konu edinen romanlarında da bahsini ettiğimiz kadın karakterler, önemli bir yer tutar. Öyle ki *Esir Şehrin İnsanları*'nda Millî Mücadele yanlısı bir gazete çıkaran Nedime Hanım, insanlara savaşın ne olduğunu anlatan ve onları Mustafa Kemal önderliğinde verilen bağımsızlık mücadelesi konusunda aydınlatan idealist kadın gazetecilerden biridir. Bu dönemde eşi İhsan'la çıkardığı *Karadayı* gazetesiyle mücadelede yerini alan ve ülkenin zorlu mücadele yıllarında halkı bilinçlendirecek kavgacı şiire ihtiyacı olduğunu anlatan Nedime Hanım, gerçek hayattaki Sabiha Sertel ya da Halide Edip gibi, milletin ve ülkenin Türk sanatkârları tarafından yüzüstü bırakılmaması gerektiğini iddia eder. Çoğu erkek meslektaşından daha cesur olan genç kadın; mücadele yıllarında Türk sanatkârlarının asıl görevlerini yapmamalarını, karışık lafların arkasına sinerek bu durumdan kaçmalarını ve kendini aydın diye nitelendiren kişilerin en büyük tehlike karşısında memleketi yalnız bırakmalarını eleştirir. Varlıklı ve soylu bir aileden gelen Kâmil Bey'in Nedime Hanım'la karşılaştıktan sonra düşüncelerinin ve yaşam şeklinin değiştiğini görürüz. Burada, kadının erkeği olumlu yönde değiştirici rolüne şahit oluruz.

Yazarın "Esir Şehir" adını verdiği İstanbul'da geçen roman; I. Dünya Savaşı, Mütareke ve Millî Mücadele dönemlerinin görünümünü İstanbul üzerinden yansıtır. Kâmil Bey ise bu mücadelenin değişime uğ-

rattığı kişilerden biridir.² Zenginlik içinde büyüyen, iyi bir eğitim gören, elçiliklerde çalışmış ve birkaç dil bilen genç adam, I. Dünya Savaşı'ndan sonra maaşını alamaz hâle gelir. Bir süre mülklerini satarak ailesini geçindirmeye çalışsa da maddî sıkıntıları artınca Avrupa'dan İstanbul'a dönmek zorunda kalır. Bir Osmanlı Paşazâdesi olan Kâmil Bey, Avrupa'dan döndüğünde İstanbul, işgal altındadır. İşgal döneminde karşılaştığı arkadaşı Ahmet Bey, onun hayatındaki değişimin başlangıcı olur. Zira okul arkadaşlarından Ahmet sayesinde tutuklu olan arkadaşı İhsan'ın eşi Nedime Hanım'la *Karadayı* gazetesinde çalışmaya başlar. İhsan'ın tutuklanmasından sonra çıkardıkları gazetenin sorumluluğunu üstlenen Nedime Hanım'a gazeteyi çıkarmada yardım eder ve kendini Millî Mücadele'nin içinde bulur. Nedime Hanım ve *Karadayı* vasıtasıyla bireysel dertlerinden sıyrılıp toplumun dertleriyle dertlenmeye başlar, olaylara bakışı değişir. Kâmil Bey, bu cesur kadın gazetecinin fikirlerinden oldukça etkilenir. Gösterişli hayatından uzaklaşarak Kuva-yi Milliye yanlısı kişilerin arasında yer alır ve dünyasını çevreleyen insanlarla fikir alışverişinde bulunur. Bir süre sonra bu yolda aktif bir rol oynar:

Kâmil Bey, ne zaman onlarla konuşsa, ya da aralarında bulunup konuşmalarını dinlese, yalnız kalınca ürperiyor, Anadolu'da çarpışanlarla çarpışmaya hazırlananlar olmasaydı ne yapacağını, bu iflâs etmiş kibirli adamlara nasıl katlanacağını düşünerek aynı zamanda hem büyük bir ferahlık, hem de korku duyuyordu.

Gittikçe daha iyi anlaşılıyordu ki, Anadolu'da yapılan iş, yalnız vatani düşmandan kurtarmak boğuşması değildi. Bunun bir başka anlamı, bir başka amacı olmalıydı. Eğer harekete bu başka anlam verilmez, boğuşma bir başka amaca yönetilmezse, savaşı kazanmanın bile, hiç değeri kalmayacak, orada bugün ölenler, yarın ölecekler, tıpkı bunlardan önce yıllar yılı, bazı yenmiş, bazı yenilmiş olarak can verenler gibi kaynayıp gideceklerdi. Pisi pisine... Bedavaya... Kirli bir hizmetin âdi bahşişi gibi...

Bir gün, yine böyle bir kalabalıktan sonra yalnız kaldıkları zaman bu fikirlerini Nedime Hanıma yarım yırtık anlattı. Fikirleri henüz istediği olgunluğa erişmemişti ama, bereket versin odanın havasında konuşulan lâflardan ve koltuklarda demin oturanların benliklerinden sanki bir şeyler kalmıştı (Kemal Tahir, 1956: 181).

Anadolu gerçeklerinden bir bir haberdar olmaya başlayan Kâmil Bey için kendini fark ediş dönemi başlar ve bu dönemde sürekli olarak

² Ömer Seyfettin'in "Primo Türk Çocuğu" isimli hikâyesinde de benzer bir durum vardır. Türk bir baba ve İtalyan bir annenin çocuğu olan Primo, Türkçe dahi öğrenmeden İtalya'da büyür. Primo, *Esir Şehrin İnsanları*'ndaki Kâmil Bey gibi mücadelenin ve savaşın değişime uğrattığı ve millî bilinç kazandırdığı kişilerdendir. Ayrıntılı bilgi için bk. Polat, 2016: 65-126.

yaşantısını sorgular. Eski bencil kişiliğinden uzaklaşarak milleti uğruna savaşmayı ve yeri geldiğinde kendini dahi feda etmeyi göze alan cesur bir gazeteci hâline gelir. Millî Mücadele Dönemi, öncelikle işgale karşı bir hareket oluşturma çabasıyla başlar (Tanör, 2002: 223) ve Anadolu’da kendini gösteren bu hareket, geniş halk kitlesinin desteğini kazanma sorunuyla karşı karşıya kalır. Bahsi geçen sorunun aşılması da mücadeleyi halka duyurabilecek ve halkın önünü aydınlatabilecek idealist kişilere bağlıdır. Yani mücadelenin önemli araçlarından biri olarak karşımıza çıkan basın, içinde bulunulan yeni süreçte mühim bir rol oynar. Bu noktada Nedime Hanım önderliğinde çıkarılan *Karadayı* gazetesi, Millî Mücadele’yi benimsemeyenlerin karşısında durarak savaş verir. Hem gazetede çıkan yazılarla hem de Anadolu’ya gizlice yardım gönderme çabalarıyla mücadelede kendilerine yer edinirler. Zengin bir ailenin çocuğu olan ve hayatının çoğunu Avrupa’da geçiren Kâmil Bey, canla başla çalışan idealist gazetecilerin arasına girerek yeni hayatına adım atar. Nedime Hanım ve *Karadayı* sayesinde sorumluluk bilinci kazanır ve fedakâr davranmayı öğrenir. Umutsuz ve bencil kişiliğinden çıkıp Millî Mücadele içinde sorumluluk yüklenir.

Millî Mücadele Dönemi’ni anlatan romanlarda merkeze konumlanmış bir roman kişisi, diğer roman kişilerinden ayrılarak mücadeleyi destekleyen ve örgütleyen aydın olarak karşımıza çıkar. Romanlarda; “*Tanzimatın idealist, araştırmacı, sanatkâr gazeteci tiplerinden farklı olarak hayatını siyasî bir amaca adanmış, bu uğurda canını vermekten bile çekinmeyen veya çoğu defa politika batağında temiz kalmaya çalışan ancak yine idealist gazeteci tipleri görülür.*” (Akgün, 2000: 23). Kâmil Bey, bu zorlu yıllarda üzerine düşen görevin büyüklüğünü anlayarak mücadeleyi benimseyen inkılâpçı aydın grubunu temsil eden bir gazetecidir. Direnişin temsilcisi olarak isimlendirebileceğimiz bu gazeteci, yeni düzene geçişte kendi çıkarlarını değil, toplumun çıkarlarını ön planda tutarak hareket eder. Yani Kâmil Bey, ilk zamanlar, çevresinin ya da yetiştirilme tarzının ona verdiği Batı heveslisi kimlikle yaşamını sürdürse de daha sonra bu kimliğinden kurtularak Mustafa Kemal’in izinden gider ve bu yolda mücadele eden “maksat adamı” kimliğiyle okuyucuyu selamlar.

Tarihî olayları konu edinen her yazar için tarih, bitmez tükenmez bir malzeme alanıdır. Tarih içinden kendi görüşüne, mizacına ve temayüllerine göre seçmeler yapan birçok yazar, seçtiği tarihsel olayları yarattığı kurmaca dünyada yorumlar. Bununla birlikte vatanperver ve ahlaklı idealist roman kişileri de yaratır. İşte *Esir Şehrin İnsanları*’ndaki Kâmil Bey, Nedime Hanım ve İhsan, bu kişilerdendir.

Millî Mücadele, bu dönemde üç ayrı grup ortaya çıkarır: Millî Mücadele’yi konu edinen tarihi romanların neredeyse hepsinde görülen vatanın işgal altında olmasının dahi etkilemediği, her şeyi oluruna bırakan vurdumduymaz kişiler; İstanbul Hükümeti’nin yanında yer alanlar ve

mücadeleyi destekleyen Kuva-yi Milliyeciler ile onlara yardım edenler. Romanda idealist aydın kimlikleriyle öne çıkan Kâmil Bey, Nedime Hanım ve İhsan; Mustafa Kemal’in ve mücadelenin yanında yer alan vatanperver ve ahlaklı bireylerdir. Çıkardıkları *Karadayı* gazetesıyla Mustafa Kemal’in önderliğinde vatanının mücadelesini destekleyen bu üç isim, ulusal savaşın yanında olup millî hassasiyetleriyle hareket eden gazetecilerdir.

İstanbul işgal altındadır ve esir olmalarına rağmen kurtuluşu inanmayan insanların fazlalığı, Amerika’nın mandasını isteyenlerin tavırları, halkın içinde bulunduğu sıkıntılı hayat şartları daha önce hiçbir zorlukla karşılaşmayan Kâmil Bey’i derinden etkiler. (Karabulut, 2009: 129).

Memleketini ve insanlarını seven vatanperver gazeteciler için kuruluş ve Millî Mücadele yolunda tutuklanmak büyük bir onurdur. Zira kendilerini vatan uğruna defalarca feda etmeye hazır idealist aydın gazetecilere göre zafer uğruna çekilen bu çileler, kurtuluşun vereceği onurun yanında mühim değildir. Mücadeleyi hem yazılarıyla hem de Anadolu’ya gönderdikleri yardımlarla destekleyen *Karadayı* gazetesinin çalışanlarından biri olmaktan mutlu olan Kâmil Bey, “*Mütareke ortamında bir ‘milliçi’ye dönüşme, başka bir deyişle ‘adam olma’ sürecinin*” (Erdoğan, 2012: 166) haklı gururunu yaşar. Milliyetçi gazeteciler, vatanlarının içinde buldukları vahim durumun farkındadırlar ve mücadeleye yardım edebilecek bir şeylerin yapılması gerektiğinin bilincindedirler. Bu doğrultuda da vatanını seven, ahlaklı gazeteci kimlikleriyle hem yazılarını kullanarak insanlara yol gösterirler hem de gazeteleri aracılığıyla Anadolu’ya yardım ulaştırırlar. Bu fedakâr roman kişileri, işgale seyirci kalanlarla ve işgal güçleriyle çatışma hâlindeyler. Vatan için yapılabilecek her görevi seve seve üstlenirler.

Zorbalığa ve adaletsizliğe başkaldıran, kahraman ve vatansever gazeteciler -diğer Millî Mücadele Dönemi romanlarındaki milliyetçi gazeteciler gibi- sorgulamalar, tutuklamalar ve göz hapsiyle geçen bir hayat yaşarlar. Kâmil Bey, mücadelesinin sonunda İstanbul Hükûmeti tarafından tutuklansa da yine de vatani için faydalı olmaya çalışır. Tutuklamadan kurtulabilecek olmasına rağmen vatan sevgisiyle cesaretine hayran kaldığı Nedime Hanım’la yaptıkları yardımlar konusunda İstanbul Hükûmeti’ne asla bilgi vermez. Sessiz kalmayı tercih edecek kadar millete ve vatanına bağlı, ahlaklı bir bireydir.

Kâmil Bey’de yaşanan değişimi, Refik Erduran’ın *Yağmur Duası*’ndaki Ferhat Gürz isimli gazeteciye incelediğimizde de görürüz. Ünlü ama sadece kendini düşünen bir gazeteci olan Ferhat Gürz, Amerikalı gazeteci Herr Mayer’le Anadolu’nun köylerini gezdiği sırada Gülizar’a rastlar ve bu sayede -tıpkı Kâmil Bey gibi- benmerkezcilikten çıkıp toplumu düşünerek hareket eder. Burada da değiştirici figür, bir kadındır. Ferhat,

seyahat röportajlarıyla ünlenen meşhur bir muhabirdir. Ekonomik durumu iyi olan ve gazetecilik mesleğine yirmi dört yaşında başlayan genç adam; yabancı dil bilen, eğitilmiş, kültürlü ve mesleğinde başarılı bir gazetecidir. Dünyayı gezerek maceralarını yazma yoluyla hayatını kazanan gazeteci, bir gün gazete patronunun onu çağırmasıyla farklı bir yola adımını atar:

Patron Avusturyalının plânlarını öğrenince biraz düşündü, sonra korkunç bir lâf etti: 'İyi' dedi, 'Sen de Seyfiyle Ankara'ya git, adamı beraber gezdirin.'

'Ne. Ben, şimdi...'

'Evet. Köylere dair bir de röportaj hazırlarsınız.'

'Çıldırдың mı patron! Yanıma hiçbir şey almadım. Dönüp bavulumu hazırlamağa da vaktim yok.'

'Bavula ne koyacaksın, smokin mi?'

'Canım hiç değilse dış fırçası filân...' (Erduran, 1974: 25-26).

I. Dünya Savaşı'nda "müşavir" sıfatıyla Türk ordusunda bulunan Herr Mayer, Orta Doğu ülkelerindeki ilerleme belirtilerini gazetesinde yazmak amacıyla Anadolu'ya gelir. Bunu duyan gazete patronu, Ferhat'ı Herr Mayer'le göndererek onun Anadolu'ya açılmasını, böylelikle Anadolu'nun durumundan haberdar olmasını sağlar. Sürekli seyahat eden ve dünyanın her türlü yerini gören Ferhat, kendi memleketine yabancısıdır. "*Birdenbire kendimi müphem bir surette alçalmış ve fakirleşmiş hissettim. Ve kızmağa başladım.*" (Erduran, 1974: 34) diyerek memleketinin hudutları içindeki değişiklik karşısındaki şaşkınlığını belirten gazeteci, Anadolu'ya gezip gördüğü ve yazılarını yazdığı yabancı ülkelere daha uzaktır. Patronunun emrivaki yapmasıyla hayatı boyunca hiç gitmeyeceği Anadolu'nun köylerine gidip Avusturyalı gazeteciyle buraları gezen Ferhat, ilk zamanlar bu durumdan memnun değildir:

Beynimdeki hiddet şeytanı yine tamamlarını çalmağa başladı. (...)

Hizasında bulunduğumuz tepelerin en yükseğine muazzam bir insan kalabalığı tırmanıyordu. Alçalan güneşin önüne düştükleri için tepenin ve insanların yalnız silüetleri görünüyor, pembe ufkun üstünde ağır ağır hareket eden siyah gölgeler bütün manzaraya bir kâbus havası veriyordu. Buna bakarken Dante'nin Cehennemini hatırlamamak imkânsızdı: ebedî azaba mahkûm edilmiş milyonlarca ruh, güneşe yalvarmak için yeraltının meçhul karanlıklarından göğe doğru tırmanıyorlardı sanki. (Erduran, 1974: 46-47).

Karşılaştığı manzarayı, Dante'nin *İlahi Komedya*'sında tasvir ettiği Cehennem'e benzeten Ferhat için Anadolu halkı, ebedî azaba mahkûm

edilen ruhlardır.³ Dante'nin betimlediği Cehennem nasılsa Ferhat için Anadolu da öyledir. Anadolu halkı, Allah tarafından cezalandırılan ruhlardan ibarettir ve hayatlarının sonlarına kadar büyük acılar çekmeye mahkûm edilmişlerdir. Kendi ülkesinden ve halkından bu derece uzak olan Ferhat, gittiği köylerden birinde tanıştığı Gülizar adlı öğretmen sayesinde Anadolu'yu ve Anadolu insanını anlamaya başlar. Yani Gülizar, ona bir şeyler verip onda bir şeyleri de değiştirir. Hayatın sadece eğlenip gezip tozmaktan ibaret olmadığını gazeteciye gösteren Gülizar, gazeteci-deki uyanma sürecinin başlamasına yardımcı olan idealist öğretmendir. Hayata bakış açısında ve düşüncelerinde radikal değişimler olan Ferhat'ın geçirdiği bu fikrî değişim, yazılarına da yansır. Böylelikle bireysel temalardan sıyrılıp toplumsal konulara yönelerek Anadolu halkının sorunlarını dile getiren yazılar kaleme alır ve Anadolu'nun geri kalmış köylerine yardım yapılması gerektiği konusunda insanları aydınlatır.

Nasıl *Esir Şehrin İnsanları*'nda Nedime Hanım, Kâmil Bey'in düşüncelerinin olgunlaşması doğrultusunda etkin bir rol oynadıysa *Yağmur Duası*'ndaki Gülizar da Ferhat Gürz'ün fikirlerinin değişmesini sağlar. Ferhat'ın “istikbalin Türk köylüsü” olarak nitelediği Gülizar'ın gazeteciliğiyle ilgili söylediği sözlerden etkilenmesiyle gazeteciliğe dair görüşleri değişen Ferhat, “Model Türk Köyü” kurma girişimiyle okuyucu karşısına çıkar. Gülizar'dan önce gazete patronunun isteği doğrultusunda bireysel konularla alakalı yazılar yazarken ülkesinin ve insanların refahını düşünen, duyarlı bir öğretmen olan Gülizar'la tanışmasından sonra hem düşüncelerinde hem de yazılarında toplumsal konulara ağırlık vererek topluma bakış açısını değiştirir. Ferhat, bireyleri toplumsal amaçlar yönünde harekete geçirdiği ve köyün gelişmesine katkıda bulunacağı için - bir süre sonra- Gülizar'ın sevgisini kazanır. Gazeteci, gelişmemiş bir köyde yaşayan ve kendini bu köye adayan Gülizar'ı Avrupa'da yaşayan kadınlarla kıyaslar. Bakış açısının değişmesini sağlayan bu kadını, yalan haberlere inanmasa bile inanma ihtiyacı ile yazılarını okuyan, o yazılarla eğlenmesini bilen ve ona hayranlık besleyen diğer kadınlardan farklı bir yere oturtur. Sekiz yıllık iş hayatı boyunca onun kimliğini kullanarak ona iş yaptıran ve bundan kazanç sağlayan çevresindeki kadınlardan farklı olarak Gülizar'ın sadece toplumu düşünmesi ve toplumun kalkınmasını arzu etmesi Ferhat'ı etkiler.

³ *İlahi Komedya*'da dokuz daireden oluşan ve çukur şeklinde bir yer olan Cehennem'de her bir daireye göre tasnif edilmiş günahlar ile bu günahları işlemiş ruhlardan, günahları ile uyumlu bir şekilde dairelere yerleştirilmiştir. “(...) çukur gittikçe daralan dairelerden oluşmaktadır. Ayrıca çok karanlık ve ruhların içinde büyük acılar çektiği bir yer olan Cehennem çukuru, aşağılara doğru gidildikçe acıların, cezaların ve işkencelerin, günahlarla orantılı bir şekilde arttığı bir çukurdur. Dante'nin Cehennem'ine giren ruhlar günahlarından dolayı pişman olmayan ruhlardır ve burada kıyamet gününe kadar kalırlar.” (Şensoy, 2011: 16).

Önemli olmasına rağmen dikkat çekmeyeceği düşünülen bazı toplumsal olaylar, tiraj peşinde koşan gazetelerde çok fazla haber konusu olmayabilir. Refik Erduran'ın 1950'li yıllarda İstanbul'da gazetecilik yapan Ferhat Gürz'ün gazetesi aracılığıyla bir Anadolu köyünde model Türk köyü kurma girişimine yer verdiği *Yağmur Duası*'nda da böyle bir durumla karşılaşırız. Gazeteci olmasına rağmen suya sabuna dokunmayan ve halkı eğlendiren yazılar yazan Ferhat, patronunun onu Anadolu'ya yollamasıyla Anadolu'nun hiç görmediği yoksul yüzüyle karşılaşır. O, kendi ülkesindeki insanların sorunlarını haber yaparak halkı bilgilendirirken Avusturyalı gazeteci Herr Mayer, Anadolu'nun görünümüyle ilgili bir röportaj yazısı yazıp kendi halkını bilgilendirmek ister. Bu durum karşısında da Ferhat, Gülizar tarafından gazeteciliğine dair ağır tenkitler alır. Gülizar, meşhur bir muhabir olup da memleketi görmezden gelerek bireysel konularda yazılar yazan Ferhat'ı ve onun vasıtasıyla da topluma ya da ülkesine karşı vazifesini yapmayan ve sadece toplumu sömürmeyi düşünen aydınları eleştirir.

İlk karşılaştıklarında Gülizar, “*Köyün hakikatini mi yazacaksınız yoksa köydeki aşk maceralarına dair bir sürü masal mı?*” (Erduran, 1974: 75) diyerek Ferhat Gürz'ün meşhur bir gazeteci olmasına rağmen memleket sorunlarına duyarsız kalıp sadece bireysel konularla alakalı, uydurma yazılar yazmasına kızar. Görüldüğü gibi memleketin sorunlarına karşı duyarlı bir vatandaş olan Gülizar, gazeteciliğin temel işlevlerinden biri olan “halkı haberdar etme” görevini yerine getirmediği için Ferhat'ı anlayamaz. Gülizar, Ferhat'a basının sosyal sorumluluğunu yerine getirmeyen bir gazeteci olarak yaklaşır ve davranışlarını bu düşüncesine göre şekillendirir. Öyle ki kendi memleketinde yaşanan olaylara karşı ilgisiz olup bireysel konularda yazılar yazan bu meşhur muhabiri, hakikati bilip de duyurmadığı için sözleriyle acımasızca eleştirir.

Anadolu'yu gezdikçe şaşırın ve düşünceleri olgunlaşan Ferhat, gazetesinde bir yardım kampanyası başlatma kararı alır. Gülizar'ın yaşadığı köyü örnek göstererek Anadolu'nun yoksul hâli hakkında bilgi vermek amacıyla gazetesinde yazılar yazarak basının bilgilendirme ve haber verme gücünü kullanır:

O gün satışın nasıl gittiğini yoklamak için şehirde dolaşım. Müvezziler yalnız bizim gazeteyi bağırıyor, ellerinde kalmayınca yeniden almak için madrabazlara koşuyorlardı. Ben ömrümde böyle hareketli satış görmedim. İşin enteresan tarafı, satılan şeyin üstünde yarı çıplak bir kadın resmi filân değil, korkunç bir fotoğraf bulunmasıydı. Herkesin elinde, vapurlarda, tramvaylarda, kahvelerde, tütüncülerin önünde, her tarafta Osman'ın suratı sırtıyor, habis bir ruh gibi vatandaşların vicdanını tırmalıyordu. Bu yüzü gördükten sonra, bu rezil herifin ne istediğini merak edip beş kuruşu toslamamak imkânsızdı (Erduran, 1974: 112).

Hasan Fehmi Başkut; gazetenin bir fabrika olduğunu, tüm fabrikalar gibi bazı hammaddeleri alıp işleyerek piyasaya sürüp sattığını düşünür. Başkut’a göre bu fabrika ile diğer fabrikalardan çıkan mallar arasında önemli bir ayırım vardır. İşte gazeteyi de sattıran bu yönüdür. Gazete, aynı zamanda, toplumsal yönü olan bir kurumdur (Dağlı, 1995). Gülizar da Ferhat Gürz’ün gazeteci kimliğini kullanarak haber verme görevini yerine getirmesini ister. Ferhat’ı basından hiçbir çıkar elde etmesizin kamu yararına yararlanabileceği bir aracı olarak görür ve gazetecinin basının toplumsal sorumluluğunu yerine getirerek topluma hizmet etmesini arzu eder. Zira basın görevinin temelinde kamuya hizmet etmek gelir. Bu doğrultuda, gelişen olaylardan kamuoyunu doğru ve zamanında haberdar etmelidir. Çünkü bireylerin yaşadıkları ülke hakkında genel bilgi edinmeleri, onların toplumsal yaşamın bir parçası hâline gelmelerini sağlar. Anadolu’nun durumunu Pınarlı köyünü örnek göstererek yazıp bu konuyla ilgili bir yardım kampanyası başlatınca başta Gülizar olmak üzere köy halkının Ferhat’a bakış açısı değişir. Ferhat, birden köy halkının gözünde kahraman olur. “*Yaşa! Bizi sen kurtardın!*” (Erduran, 1974: 148) diyerek gazeteciliği en kutsal mesleklerden biri sayan köy halkı; Ferhat’ı “*yazıları yazan gazeteci*” diye çağırır ve her gördükleri yerde durdurup öperek sevgilerini gösterir, aynı zamanda köyün haberinin çıktığı gazete sayfalarını keserek duvarlara asar.

Attilâ İlhan’ın *Kurtlar Sofrası*, *Bıçağın Ucu* ve *Yaraya Tuz Basmak* romanlarında roman kişilerinden Ümid’in yaşadığı ayrılığın, hayatında olumlu değişimlerin olmasını sağladığına şahit olunur. *Kurtlar Sofrası*’nda gazeteci Mahmud Ersoy’un sevgilisi olarak karşımıza çıkan Ümid, sevdiği adamı babasının öldürdüğünü öğrendikten sonra babasını polise şikâyet eder ve hiç tereddüt etmeden burjuva yaşamını geride bırakıp yeni bir yaşama adım atarak sevgilisi Mahmud gibi gazeteci olmaya karar verir. Bu doğrultuda Mahmud’un çalıştığı *Birlik* gazetesinde çalışmaya başlar. Muhafif gazetelerin en inatçısı ve en çetini olan *Birlik*, Kemalist gazetelerin devrimci atılganlığını korur. Böyle bir gazetede çalıştığı için her muhafif gazetecinin başına gelen, Ümid’in de başına gelir:

Her muhafif gazetecinin başına gelen, Ümid’in başına da gelmiş: Gözdağı vermeler, sorgu, duruşma, Adalet Sarayı’nın soğuk ve çıplak koridorları, bıyıkla sakal arasında kalmış yargılar, daktilo tıkırtısı, mübaşir sesi, yabancılaşıma, avuçlarının içine pis pis gülen avukatlar ve karar günü insanın yüreğini sıkan o insafsız mengene! Açılan beş davadan dördü beraatla sonuçlanmış, birisinden on sekiz ay hüküm giymiş ama, tınmamış doğrusu, cezaevi gazetecilerle dolup taşarken, bunu önemsemesi ayıp olurmuş, temiz etmekle yetinmiş sadece. (...)

Ümid kendini salıvermemiş. Neler çekmiş o, kuru gürültüye papuç bırakmamış kolay kolay, öyle diyor (İlhan, 2001: 305-306).

Babası Zihni Keleşoğlu'nun yolsuzluk olayını açığa çıkarmaya çalıştığı için öldürttüğü sevgilisi Mahmud Ersoy'un ölümü, Ümid'in olgunlaşmasını ve toplumsal olayların içinde yer alan, doğruların peşinden giden, cesur, idealist bir kadın olmasını sağlar. Mahmud'u babasının öldürttüğünü öğrendiğinde hiç tereddüt etmeden kendisine zenginliğin kapılarını açan "Keleşoğlu" soyadından kurtulur ve sevgilisinin soyadı olan "Ersoy'u" kullanmaya başlar. Böylelikle aslında benmerkezcilikten toplumluluğa kaydığının sinyalini de vermiş olur. Mahmud'un ölmesiyle onun yaşadığı pansiyon odasına taşınır ve burada Mahmud varmışçasına yaptığı konuşmalar, genç kadının değişimini gözler önüne serer:

Mahmud'dan bıktığımı sandığım gün, o bana ağır gelmeye başlamıştı. Üstesinden gelinmesi iyice zor, kaçınılmaz bir vazife gibi. Beni ona iten kuvvetin belki yarısı, belki yarısından çoğu, Paris'te edindiklerimden gelmiyor muydu? Sonunda besbelli çevreme yenildim. Gururumu, kirli tutkularımı işe karıştırarak, silkinmek istedim Mahmud'dan. Kişiliğimin çözülmesi değilse, ne? (...)

Sonra koridordan, salondan, sınırları belirsiz siyah bir karanlık olarak geçip, banyoya girdi. Çabucak soyundu. Şofbeni yaktı. Alevlerin yüksekliği ve huzur maviliği; omuzlarına, göğüslerine ve yüzüne vuran suyun ısrarlı sıcaklığı onu değiştiriyor, sanki yeniliyordu. Az çıkmanın, çok ve yalnız başına düşünmenin getirdiği eskimişlik duygusu, öfkeli suyun basıncına direnememiş, eriyip dağılmıştı. Bilenmek gibi bir şeydi bu. Ya da gömlek değiştirmek gibi. Banyosu bitince, yepyeni bir açlığın parıltılı boşluğu, karnında büyüdü. (İlhan, 2003: 365).

Attilâ İlhan'a göre toplumsal bir kurum olan sanat; toplumsal etkilerle gelişir ve değişir. Ayrıca toplumsal gelişmeleri etkiler. Sanatçının toplumsal görevi ise koşulların gereklerini göz önünde tutarak yaşadığı toplumu, tarihsel bakımdan bir ileri konağa götürmek için ilerlemeci bir yol tutmasını gerektirir (İlhan, 2000: 59). İşte Ümid de yaşadığı ayrılıkla - Mahmud'un ölümüyle- bireysel ve toplumsal anlamda kendini bulma sürecine girer. İş adamı Zihni Keleşoğlu'nun tek varisi olan genç kadın, bir aydınlanma süreci yaşar ve toplumun geleceğinden kaygılanan idealist bir kimliğe bürünür. Bu bağlamda yazarın belirttiği ilerlemeci yolda yerini alır. Ümid'in amacı, Mahmud'un izinden giderek çevresinde olup biten olaylardan halkı doğru bir biçimde haberdar eden başarılı bir gazeteci olmaktır.

Ümid için 'ontolojik doğuş' olarak tanımladığımız bu değişim 'yıkama' eylemiyle derin bir anlama kavuşmuştur. Ümid, babası Zihni Keleşoğlu'nun cinayetin azmettiricisi olduğunu öğrendiğinde tıpkı bir ceset gibi kapıda asılı kalır ve yıkanarak temiz suyun arıtıcı gücü ile tıpkı bir bebeğin dünyaya gelişinin ar-

dından yıkandığı gibi tertemiz olur. Keleşoğlu soyadıyla taşıdığı tüm kirlerden de arınmış olur (Özher, 2008: 96).

Bununla birlikte “*İlk Cumhuriyet kuşağının dramını yaşayan*” (Kahraman, 1978: 24) Türk aydınlarını irdeleyen romanda Ümid, muhalif gazeteci olmasının bedelini ağır bir şekilde öder. Sorgular, duruşmalar, açılan davalar, tutuklamalar, tehditler... Bütün bunlara rağmen yine de Mahmud sayesinde girdiği bu yoldan çıkarak eski şaşaalı hayatına dönmeyi düşünmez. Mahmud gibi her daim ölüm korkusuyla yaşasa da hem ondan sonra yaşadığı fikir değişimlerinden ötürü hem de onun intikamını almak ve onun yolunda ilerlemek amacıyla doğru bildiği/bulduğu değerlerden vazgeçmez. Yani hayatında önemli bir yere sahip olan sevgilisinin ölümü, onu yaşamdan ve toplumsal değerlerden uzaklaştırmak yerine toplumsal huzursuzlukları dile getirip savunmaya iter. Böylelikle genç kadının bireysel gelişim süreci de başlamış olur.

Şerif Mardin, Türkçede kullanılan “aydın” ifadesinin, Batı’daki “entelektüel” tabirinin çevirisi olduğunu söyler. Fakat “aydın”, tam anlamıyla “entelektüel”in çağrışımlarını taşımaz. Batı medeniyetinde “entelektüel”, düşünce dünyasını tek amaç olarak gören, kendini bu dünyaya tamamen adanmış kimselere denir. Bu şartlarda aydın, toplum üzerinde etkin olmayı isteyebilir. Türkiye’de de aydın, memleket konularıyla ilgili çalışan “nizam-ı âlemciye” verilen addır (Mardin, 1992:144). İşte korkusuz kadın gazeteci olarak tanıtılan Ümid, toplum üzerinde fikirleriyle etkin olmayı isteyen ve memleket konularına önem veren nizam-ı âlemcilerden biridir. Siyasal yaşamın içinde olan sivri dilli kadın gazeteci, önceki sayfalarda bahsedilen erkek gazeteciler gibi cesur bir muhaliftir. Yani genç kadın, anlatıcı tarafından idealist aydın kişi olarak canlandırılır. Yazar, kişilerini “*toplumsal açıdan sınıfsal konumlarıyla ele aldığı kadar bireysel açıdan da doğal diyalektiklerini göz önünde tutarak işlediği*” (Söker, 2002: 335) romanlarında Türk aydınının toplumsal gelişimine eleştirel bir gözle yaklaşır. “Osmanlı münevveri”, devleti; “Cumhuriyet aydını” ise (1923’te yeni bir Türk devleti kurulmuş olduğu için) halkı kurtarmak istemektedir. Kendi toprağından sökülmiş, aykırı bitkiye benzetilen Türk aydını için halkı kurtarmak, bir ahlak sorunudur. Bunu toplumsal görev ya da halka bir borç ödeme gibi düşünen Cumhuriyet Dönemi aydınlarından bazıları devletle özdeşleşirken bazıları da devlete kafa tutarak devletin doğru olmayan taraflarını eleştirirler (Naci, 1995: 184). Dönemin iktidar partisi Demokrat Parti’nin insanlar ve medya üzerinde uyguladığını iddia ettiği baskıdan rahatsız olan ve bu rahatsızlığını;

Kemikleşmiş bir ağalar ve bürokratlar iktidarını korumak görevini yüklenmiş siyasi polisin ağır baskısı, memleketin geleceği ve kaderi ellerine emanet edilmiş aydınların iyice evcilleşmesini, bütün bütün gölgelerinden korkar beyaz adamlar haline gelmesini hazırlıyor (İlhan, 2003: 302)

sözleriyle dile getiren Ümid, gücü temsil eden Demokrat Parti'nin yanlışlarını, aydın kesimi nasıl susturmaya çalıştığını ve insanlar üzerinde nasıl bir siyasal baskı kurduğunu *Birlik*'te yazmaktan geri durmaz. Güçlünün yanında değil, haklının ve doğrunun yanındadır. Bu doğrultuda da Demokrat Parti'nin baskıcı bulduğu tutumunu her daim eleştirir.

Cumhuriyet Dönemi'nde öyle zamanlar vardır ki, fikirlerin söylenmesi aydınları tehlikeye düşürmüştür. Tek Parti Devri'nde de birbirlerine güvenen insanlar, sadece kahve ve ev sohbetleri içerisinde fikirlerini dile getirebilirler. Unutulmaması istenen gerçekler; bu özel sohbetlerde, emin ve ağzı sıkı insanlara emanet edilir, gelecekle ilgili projeler yine bu sohbetlerde şekillendirilir. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e intikal eden ve sessizliğe gömülen muhalif aydınlar, içinde buldukları durumdan ötürü belge bırakmamak için özel bir gayret gösterirler. Hâtıralarını yazarken bile kendi kendilerine sansür uygularlar, ancak sohbetlerde çok güvendikleri insanlara bildiklerini anlatırlar. Türk toplumunda farklı etnik gruplara mensubiyet, imparatorluk şartları içinde gayet tabii karşılanırken Türklüğün fazlaca vurgulandığı Cumhuriyet Devri'nde Arap, Arnavut, Boşnak vs. menşeli aydınların daha farklı bir muhacirlik duygusu yaşadıkları da görülür. Örneğin kendini bu topraklara son derece bağlı hisseden Ahmet Hâşim'in Araplığı çeşitli vesilelerle yüzüne vurulur ve *İstiklal Marşı* şairinin Arnavut oluşu, sık sık gündeme getirilir. Muhacirlik duygusunun bu geçiş dönemi aydınlarında, içinde doğup büyüdüğü kültür ve inanç dünyasının bütünüyle yok sayıldığını, inkâr edildiğini gördükten sonra büsbütün arttığı söylenebilir. İnkâr yaşayan Türk aydınlarının çoğu, asıl kimliklerini gizlemek zorunda kalırlar (Ayvazoğlu, 1995: 292). Fakat - her dönemde öyle ya da böyle olduğu gibi- basına ve basın çalışanlarına sıkı bir sansürün uygulandığı Demokrat Parti Dönemi'nde dahi savdukları düşünceleri dile getirmekten çekinmeyen aydınlar da vardır. Bir ideal uğruna ölen sevgilisi Mahmud Ersoy'un izinden giderek haksızlıkları ve yolsuzlukları açığa çıkarmaya çabalayan Ümid, bütün tutuklamalara ve sorgulamalara aldırmadan toplumun yararına çalışmaya devam eder. Hem toplumsal hem de siyasal hayatın içinde etkin bir kişiliğe sahiptir ve *Birlik* gazetesinde Hüsnü Faik'in yanında çalışır. Sevgilisi Mahmud'un öldürülmesiyle onun üstlendiği görevi devralır ve onun gibi Kemalist düşünceyi savunur:

Mustafa Kemal'i Saray'a ve onunla iş birliği halinde olan milletlerarası emperyalizme karşı, ümitsiz, kanlı fakat azimli bir ihtilal hazırlayıp başaran; arkası sıra, milletin sosyal yüzünü kökünden değiştirecek, radikal inkılâpları yöneten bir aksiyon adamı, bir inkılap çocuğu, bir halk hareketinin siyasi ve askeri lideri diye almıyoruz da; daha çok törenlerde dalkavukluk edilen, gururlu, kendinden emin, ama klişe haline geldiği için önemini kaybetmiş, bir put halinde alıyoruz. O sanki bizden, bizim içimizden çıkmamış; en

eski, en halledilmez nedenlerimize, karşılıklar aramamış, yollar çizmemiş. Sanki 1919 hareketi doğrudan doğruya bizi, geçmişimizi olduğu kadar geleceğimizi ilgilendiren; esaslı dayanak noktaları veren bir toplum davranışı değil, çocukluğumuzda dinlediğimiz heyecanlı bir masal. Sadece bir masal. Kim bilir belki bu yüzden, kurtuluş ümitlerimize daima hazır ve yabancı reçeteler arıyoruz. (İlhan, 2003: 301).

Atatürk’ün düşüncelerinin tam anlamıyla anlaşılmadığını ve uygulanmadığını düşünen idealist kadın gazeteci, onun inkılâplarının özünden saptırılmaması gerektiğini ifade eder. Ona göre idealist Türk aydınları, Atatürk’ü bilmediklerinden veya doğru anlamadıklarından ülke bu karmaşanın içindedir. Hilmi Yavuz, Ümid’in Mustafa Kemal hakkındaki düşüncelerinin, Attilâ İlhan tarafından benimsenen düşünceler olduğunu iddia eder. Öyle ki yazar da -Ümid gibi- Tanzimat’tan Mustafa Kemal’e kadar Batılılaşmanın, emperyalistlerin Türkiye’yi dağıtmak ve çürütmek için kullandığı bir yol olduğunu, Mustafa Kemal’in hem emperyalizme karşı savaşmış hem de Batı’ya rağmen Batılılaşma yolunu açtığını, ondan sonra gelenlerin ise Tanzimat Batıcılığını sürdürdüklerini, fakat bunda Mustafa Kemal’in hatasının olmadığını dile getirir (Yavuz, 1972: 10). Vatan ve millet sevgisiyle adalet duygusunu Mahmud Ersoy’un ölümüyle kazanan Ümid, ne kadar zorlukla karşılaşırsa karşılaşsın gazetecilik mesleğini lâıykıyla yapabilmenin kaygısını taşır.

Bilinçli aydın tiplmesiyle okurun karşısına çıkan Ümid, tuttuğunu koparan bir gazetecidir. Genç kadın -her dönemde muhalif gazetecilerin yaşadığı gibi- savunduklarından dolayı hükümet tarafından takibe alınır ve üzerinde baskı kurulmaya çalışılır. İlk zamanlar ülkede kaybolan demokrasi ortamını getireceği inancıyla Demokrat Parti’ye destek verse de bir süre sonra Demokrat Parti’nin giderek dikta yönetimine yöneldiğini görür. O da Mahmud gibi diktaya veya baskıya karşı Kuva-yi Milliye ruhunu temsil ederek her daim Kemalist düşünceyi savunur. Tüm sorgulamalara, tutuklamalara, izlenmelere ya da baskıya rağmen millî hassasiyetinden ve meslek etiğinden vazgeçmeyip yanlışların üzerine gider. “*Kemikleşmiş bir ağalar ve bürokratlar iktidarını korumak görevini yüklenmiş siyasi polisin ağır baskısı, memleketin geleceği ve kaderi ellerine emanet edilmiş aydınların iyice evcilleşmesini, bütün bütün gölgelerinden korkar beyaz adamlar haline gelmesini hazırlıyor.*” (İlhan, 2003: 302) sözleriyle basına ve topluma olan baskıyı eleştiren Ümid, Kemalist düşüncenin biçimlendirdiği yazılarını, her sorumlu gazetecinin yaptığı gibi halka doğru ve ahlaklı bir şekilde bilgi verebilmek amacıyla kullanır. Ulusal gazeteci misyonuyla Hüsnü Faik’in ve vatanının yanında yer alan kadın gazeteciye göre birlik ve beraberlik içinde yaşamak, ulaşılması gereken en önemli hedeflerden biridir.

Kurtlar Sofrası'ndaki Mahmud Ersoy, değiştirici rol üstlenen bir gazetecidir. Basın camiasında öteki ismi Mustafa Kemal olan Mahmud, Gazeteciler Sendikası'nın kurucu üyelerindendir. Kuva-yi Milliye'nin ve Mustafa Kemal'in bütün hedefleri, onun da hedefleridir. Şaşırtıcı ve iğneleyici röportajlarıyla tanınır. "Düşmanı kum gibi" ifadesiyle, yazdığı yazılar yüzünden düşmanının çok olduğu dile getirilir. Çevresinde, ona saygı duyan ve onu örnek alan birçok insanın yanında dürüst gazeteci kimliği yüzünden ona kin besleyen insanlar da vardır. İki yıldır Ümid'le sevgili olan Mahmud, güçlü ve bağımsız bir kişiliğe sahiptir. Savunduğu olayların peşinden canı pahasına giden, araştırmacı, tutarlı ve aldığı kardan dönmeyen genç adam, mesleğinde başarılıdır. Ancak bu başarısının ve hayata karşı tutumunun bedeli ağır olur. Zira araştırdığı bir olay yüzünden öldürtülür. Patronu Hüsnü Faik için Mahmud, Millî Kurtuluş hareketini, aynı hızla, tarihî ve içtimaî mecrası içinde, son neticelerine kadar götürmek çarelerini arayan, şuurlu ve aydınlık münevverlerden biridir. Sözünü sakınmayan, memleketini ve hürriyetini seven, gazetesini yıllarca türlü musibete ve haine karşı durarak çıkararak, hiçbir zaman, hiçbir sebepten eğilip bükülmeyen Hüsnü Faik, *Birlik* gazetesinin başmuhariridir. Toplumsal bilinci uyandırmaya hizmet eden gazeteci, fikrî bir gazete çıkararak halkı aydınlatmayı amaçlar. Mahmud'un ölümü, Hüsnü Faik'i derinden etkilediği gibi sevgilisi Ümid'in de hayatında oldukça radikal kararlar almasının yolunu açar.

Attilâ İlhan'ın *Kurtlar Sofrası*'yla başlayıp *Bıçağın Ucu ve Yaraya Tuz Basmak*'la devam eden roman serisindeki Hüsnü Faik, Mahmud Ersoy ve Ümid; sosyal, kültürel, toplumsal ya da siyasal her alanda tam bağımsızlığı savunan, Kuva-yi Milliye ruhunu yansıtan, vatansever gazetecilerdir. Özlediği aydın tiplere, incelenen romanlarında yer vererek idealist aydın tipin özelliklerini belirten yazar için bu kişiler, idealleri peşinden giden aydınların fikirlerinin vurgulanması amacıyla yaratılmış gazetecilerdir. Ancak Ümid'i diğer iki gazeteciden ayıran, genç kadının idealist kimliğe sonradan bürünmesidir. Cumhuriyet sonrasında yetişen idealist aydın kişilere de örnek oluşturan bu gazeteciler, Türk milletinin birlik ve beraberlik içinde yaşaması için doğru buldukları değerleri savunurlar. Attilâ İlhan, *Kurtlar Sofrası*'nda öldürülen gazeteci Mahmud Ersoy'un vatansever ve Kemalist dünya görüşü doğrultusunda taşıdığı bayrağı, bu romanın devamı niteliğindeki *Bıçağın Ucu ve Yaraya Tuz Basmak* romanlarında Mahmud'un sevgilisi Ümid'e devreder. Burjuva yaşam tarzından Mahmud'un öldürülmesiyle kurtulan "Ümid Keleşoğlu", böylelikle "Ümid Ersoy" olarak yeniden doğar. Zira geçmişe dair her şeyi reddeder ve bu süreçte büyük bir değişim yaşar. Tıpkı *Esir Şehrin İnsanları*'ndaki Kâmil Bey ve *Yağmur Duası*'ndaki Ferhat Gürz gibi - hayatındaki bir uyarıcının etkisiyle- benmerkezcilikten çıkıp Mahmud'un izinden giden idealist ve vatansever bir gazeteci olmaya karar verir. *Birlik* gazetesinde çalışmaya başlar.

Meliha İksel’in *Deli Kız*’ında ise şımarık ve zengin biri olarak yetiştirilen Leylâ’nın hayatı, evlenmesiyle değişir. Varlıklı ve yüksek mevkide bir ailenin tek evladı olan genç kız, küçük yaşta annesiz kalır. O dönemin tanınmış mühendislerinden olan babası Muhsin Bey ve dadısı ile yaşayan Leylâ, Fransız Kız Lisesi’ni bitirir. Evlendiği Ekrem’in hayatına girmesinden önce -okuduğu Fransız okulunun da etkisiyle- oldukça şımarık yetiştirilmiştir ve bu şımarıklığını her fırsatta dile getirir:

(...) *Annem beni küçük bıraktığı için babam, bir dediğimi iki etmeden büyüttü. Hele anneannemle dadım nasıl yüz verdiler sana tarif edemem. Hep kendi kafama koyduğumu yapmaktan mektepte çok samimi bir arkadaşım bile yoktu* (İksel, 1960: 38).

Ekrem’le yaptığı evlilik, onun toplumsal konulara yönelmesine vesile olur. Bu tür tanışmalar vasıtasıyla gazeteciliğe ve yazarlığa başlayan ya da gazetecilikle ilgili düşüncelerini değiştirerek topluma yönelik bakış açıları farklılaşan roman kişilerinin ortak özellikleri, Anadolu’ya açılmalarıdır. Böylelikle hayatı ve yaşadıkları olayları sorgulamaya başlarlar ve bu uğurda zorluklarla baş etmek durumunda kalarak birçok zorlu sınavın olduğu bir mücadele dönemine girerler. *Esir Şehrin İnsanları*’ndaki Kâmil Bey, *Yağmur Duası*’ndaki Ferhat Gürz, *Kurtlar Sofrası*, *Bıçağın Ucu* ve *Yaraya Tuz Basmak* romanlarındaki Ümid gibi şımarık ve bencil kişiliğini hayatına Ekrem’in girmesiyle birlikte bir kenara atan Leylâ, hayatta sadece kendisinin olmadığını farkına varır. İdealist eşinin etkisiyle hem yaşam tarzında hem de fikirlerinde köklü değişimler yaşar. Genç kadın, eşine gazete çıkarmasında yardım ederek toplumsal konulara yönelir. Yani romandaki Ekrem, evlendiği Leylâ’nın hayata ve toplumsal olaylara bakış açısının değişmesinde yardımcı olur.

Leylâ, Edirne’deki teyzesinin yanına gittikten bir ay sonra teyzesinin komşuları Doktor Hamit Bey’in oğlu Ekrem’le tanışarak konuşmaya başlar. Masa başında yazarak çalışan kişileri sevmediğini söyleyen Ekrem; Avrupa’da hukuk eğitimi almasına karşın “*Edirne’de bir gazete çıkarmak, hem de siyasî! İşte mücadelenin gözü!..*” (İksel, 1960: 34) sözleriyle Edirne’de siyasî içerikli bir gazete çıkarmayı arzu eder. Bunun getireceği zorlukları başından bilerek bu işe girişmek istediğini de belirten Ekrem; hırslı ve çalışkan bir karaktere sahiptir. Doktor bir baba ve ev hanımı bir anneden oluşan geleneksel bir ailede büyür. İnsanın kendi hayatını yaşaması gerektiğine inanan ve bu doğrultuda hareket eden Ekrem, toplumsal olaylara karşı duyarlı bir gençtir. Bununla birlikte maddî sıkıntı yaşamaz ve iyi bir aileden gelir. Siyasî düşüncelerini özgürce dile getirebileceği bir alanı seçerek gazeteci olur. Edirne’de eşi Leylâ’yla birlikte *Doğru Söz* isimli bir gazete çıkarmaya başlar. Bir süre sonra da askere gider ve hamile eşi, gazetenin sorumluluğunu üstlenerek gazetenin kapanmamasını sağlar. Ekrem’le tanışmadan önce toplumsal konulara duyarsız, bencil bir karaktere sahip olan Leylâ, Ekrem’den sonra olgunlaşarak idea-

list kimliğe bürünür. Yani Ekrem, Leylâ'nın şımarık kız rolünden çıkmasını ve olgunlaşmasını sağlayarak Leylâ'nın hayatını olumlu anlamda etkiler.⁴

Sonuç

Toplumları millet yapan ve yaşam içindeki yerlerini tayin eden özelliklerin başında millî değerler gelmektedir. Milletler için hayatî önem taşıyan millî değerlerin belirlenmesinde ise millî karakterin önemli bir yeri vardır. “*Toplumların varlıklarını devam ettirmeleri, temsil ettikleri medeniyet anlayışına uygun insan tiplerini yaşatmalarına bağlıdır. Bu insan tipleri, toplumların zaruret ve özleyişlerine tekabül ettiği için ideal tip ismini alırlar.*” (Kaplan, 2005: 191). Her birey, ideal insan tanımı oluşturur ve kendi ideal insan tanımı çerçevesinde hareket eder. Bu doğrultuda da “İdeal insan modeli nasıl olmalıdır?” sorusunun cevabında farklılıklar ortaya çıkar. İncelenen romanlarda millî kültürüne yabancı olmaktan uzaklaşarak idealist yola giren basın çalışanları, toplumların gelecekte görmeyi arzuladıkları insan modellerinin prototipleridir; farklı bir ifadeyle, sanatkârın toplum içinde ihtiyacını hissettiği kişilerdir.

Erduran'ın *Yağmur Duası*'ndaki Ferhat Gürz, Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları*'ndaki Kâmil Bey, Attilâ İlhan'ın *Kurtlar Sofrası*, *Bıçağın Ucu* ve *Yaraya Tuz Basmak* romanlarındaki Ümid ile Meliha İksel'in *Deli Kız*'ındaki Leylâ; romanların başında, içinde yaşadıkları ve mensubu oldukları toplumun sorunlarıyla alakadar olmayan, dolayısıyla millî kültürlerine yabancılaşan bireyler olarak verilirler. Ancak ilerleyen aşamalarda yazarlar tarafından idealleri olan, değişen koşullara ayak uydurabilen ve ileri görüşlülükleriyle insanlara yön verebilen aydın roman kişilerine dönüştürülürler. Böylelikle belirsizlikten uzakta, kendilerini net bir şekilde ifade edebilen idealist bireyler olarak karşımıza çıkarlar. Toplumun karşılaştığı sorunları yansıtır ve hem kendi çıkmazlarına hem de toplumun yaşadığı sıkıntılara çare bulmak için çabalarlar.

Karşılaştıkları problemleri değerlendirebilen, bilinçli, kendilerine yeni bir yol çizdikleri kadar çevresindeki insanlara da yol gösterebilen, topluma faydalı olma yolunda ideallerini gerçekleştirebilmek için gayret sarf eden gazeteci roman kişileri; yazdıkları yazılarla ve savundukları düşüncelerle insanlara özgür düşünmeyi, haklarını aramayı ve eleştirmeyi öğretirler. Sorumluluklarını bilerek bu sorumluluklarının gereğini yerine getirirler. Bununla birlikte çalışkan, toplumsal meselelere de duyarlı insanlardır. Zira fedakârdırlar; özel yaşamları, ülkelerinden sonra gelir

Ferhat Gürz, Kâmil Bey, Ümid ve Leylâ; yaşadıkları olgunlaşmayla ideolojik, dinî, millî ya da sosyal değerlere kayıtsız kalmayarak idealist

⁴ Bu romanda, diğer romanlarda olduğu kadar roman kişilerinin gazetecilik mesleği çok detaylı verilmez.

tavırlarını mesleklerini icra ederken de kaybetmezler. Bu yönde birçok sorunla karşı karşıya kalırlar. Cemil Meriç’in “*Kılıç bir fetih aracı değildi artık. Zafer rüyaları ancak kalemle gerçekleşebilirdi*” (Meriç, 2010: 288) sözünü doğrularcasına doğruluğuna inandıkları değerlerin peşinden giderek savundukları fikirleri topluma iletmeyi kendilerine vazife sayarlar. Bununla birlikte özellikle romanlardaki gazete isimlerine bakıldığında gazete isimleri ile gazetelerin sahip olduğu duruş arasında belli bir ilişki söz konusudur. Romanlardaki *Karadayı*, *Birlik* ve *Doğru Söz* gazeteleri isimlerinin taşıdıkları simgesel değerlere uygun olarak tanıtılırlar.

Nitelikleri, entelektüel seviyeleri, düşüncelerini dile getirmeleri, savunma biçimleri farklı olsa da yanlış olan uygulamalara ya da düşüncelere karşı çıkararak toplumu bilinçlendirme ve düşünce yönüyle topluma yön verme amaçları aynıdır. Diğer bir ifadeyle farklı dönemlerde yaşasalar da benzer düşünceleri savunurlar. Bunun yanında yaratıcı ve bağımsız düşünceleriyle toplumu ilgilendiren konularla alakalı gerçekleri sonuna kadar araştırarak insanlara gerçeği ulaştırma amacını taşırlar.

KAYNAKLAR

- AKDENİZ, Sabri (1997), *Kültür Sömürgeciliği*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul.
- AKGÜN, Adnan (2000), *Türk Romanında Gazeteci (1870-1980)*, (?), Lefkoşa.
- AKTAŞ, Gürbüz (2004), “Kültürel Değişimin Geleneksel Halk Danslarına Etkisi: Yabancılaşma ve Yeni Arayışlar”, *Halk Kültüründe Değişim Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, Haz. Işıl Altun, Motif Vakfı Yay., İstanbul, s. 27-38.
- AYVAZOĞLU, Beşir (1995), “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Geçerken Türk Aydınları”, Haz. Sabahattin Şen, *Türk Aydın ve Kimlik Sorunu*, Bağlam Yay., İstanbul, s. 290-291.
- COŞKUN, Sezai (2006), *Kemal Tahir -Şahsiyeti, Eserler, Fikirleri-*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- DAĞLI, Nevzat (1995), *Gazete Yayımlama Teknikleri*, İmaj Yay., Ankara.
- ERDOĞAN, Tamer (2012), *Türk Romanında Mütareke İstanbul’u*, Everest Yay., İstanbul.
- ERDURAN, Refik (1974), *Yağmur Duası*, Kalite Matbaası, Ankara.
- EREN, Hasan; GÖZAYDIN, Nevzat; PARLATIR, İsmail, TEKİN, Talât; ZÜLFİKAR, Hamza (Haz.) (1988), *Türkçe Sözlük 2*, Türk Dil Kurumu Yay. Ankara.
- ILGAR, İhsan (Haz.) (1973), *Garp Cephesi Kurmay Başkanı Asım Gündüz Hatıralarım*, Kervan Yay., İstanbul.
- İKSEL, Meliha (1960), *Deli Kız*, Sıralar Matbaası, İstanbul.
- İLHAN, Attilâ (1978), *Yaraya Tuz Basmak*, Bilgi Yay., Ankara.
- İLHAN, Attilâ (2000), *Gerçekçilik Savaşı*, Bilgi Yay., Ankara.
- İLHAN, Attilâ (2001), *Bıçağın Ucu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul.
- İLHAN, Attilâ (2003), *Kurtlar Sofrası*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul.
- KAHRAMAN, Hasan Bülent (Ağustos 1978), “Roman Dedik (Attila İlhan ile Konuşma)”, *Varlık*, S. 851, s. 24-26.

- KAPLAN, Leyla (1996), “Millî Mücadele Dönemi Kadın Cemiyetleri”, *Kastamonu’da İlk Kadın Mitingi’nin 75. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, s. 69-72.
- KAPLAN, Mehmet (2005), *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3-Tip Tahlilleri*, Dergâh Yay., İstanbul.
- KARABULUT, Mustafa (2009), “‘Esir Şehrin İnsanları’ Romanı Üzerine Bir İnceleme”, *Erdem*, S. 54, s. 127-135.
- KARAKOYUNLU, Yılmaz (1995), “Aydın Geleceğimizin Oluşumu ve Cumhuriyet Aydınları”, Sabahattin Şen (Haz.), *Türk Aydını ve Kimlik Sorunu*, Bağlam Yay., İstanbul, s. 103-122.
- Kemal Tahir (1956), *Esir Şehrin İnsanları*, Sander Yay. İstanbul.
- Kemal Tahir (1991), *Notlar 6: 1950 Öncesi Cezaevi Notları*, Bağlam Yay., İstanbul.
- MARDİN, Şerif (1992), *İdeoloji*, İletişim Yay., İstanbul.
- MERİÇ, Cemil (1983), “Batıda ve Bizde Aydının Serüveni”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi 1*, İletişim Yay., İstanbul, s. 130-137.
- MERİÇ, Cemil (2010), *Kırk Ambar (C 1 Rümuz-ül Edeb)*, İletişim Yay., İstanbul.
- NACİ, Fethi (1995), “Münevver’den Entel’e”, Sabahattin Şen (Haz.), *Türk Aydını ve Kimlik Sorunu*, Bağlam Yay., İstanbul, s. 181-187.
- ÖZER, İlbeyi (2005), *Avrupa Yolunda Batılılaşma ya da Batılılaşma-İstanbul’da Sosyal Değişimler*, Truva Yay. İstanbul.
- ÖZHER, Sema (2008), *Romancı Kimliğiyle Attila İlhan*, Yayımlanmış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- ÖZKAYA, Yücel (1989), *Millî Mücadele’de Atatürk ve Basın (1919-1921)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- POLAT, Nâzım Hikmet (2005), *Rübâb Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı*, Akçağ Yay., Ankara.
- POLAT, Nâzım Hikmet (2017), *Ömer Seyfettin-Turan Masalları*, Ötüken Yay., İstanbul.
- SÖKER, Gönülden Esemeli (2002), *Attilâ İlhan’da Kültür Sorunsalı*, Bilgi Yay., Ankara.
- ŞENSOY, Deniz (2011), *İlahi Komedy ile Erdâvîrâfnâme’nin Karşılaştırması*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- TANÖR, Bülent (2002), *Türkiye’de Kongre İktidarları (1918-1920)*, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- UÇ, Himmet (2005), *Hikâye ve Romancı Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yay., Diyarbakır.
- YAVUZ, Hilmi (Ekim 1972), “Attilâ İlhan’la”, *Varlık*, S. 781, s. 10.